

ІЗЯСЛАВ — місто Хмельницької області, райцентр. Знаходиться на обох берегах р. [Горинь](#) (притока [Прип'яті](#), бас. [Дніпра](#)), за 103 км від обл. центру. Площа 11,48 км². Насел. 18 444 особи (2001, складає 104,9 % до 1989): українців — 60 %. Проживають також поляки, євреї. Залізнична станція. Поселення на тер. сучас. І., за даними археол. дослідж., існували з часів пізнього палеоліту. В урочищі Остроня 1994 виявлено залишки пізньотрипіль. поселення (3 тис. до н. е.). У межах міста на лівому березі р. Горинь знайдено залишки багатощар. поселення (трипіль. і черняхів. культур, доби бронзи, раннього заліз. віку). За однією з версій, І. засн. 987 за князювання Володимира Святославича. За твердженням (більшість вчених вважають його помилковим) археолога [М. Каргера](#), місто засн. київ. і волин. князем Ізяславом Мстиславичем у 2-й пол. 12 ст. по течії р. Гуска (городище розташ. на сх. околиці с. Городниця Шепетів. р-ну Хмельн. обл.). Істор. центр Заславщини, одне з ключових міст Погорини постало із об'єднання двох міст — Старого Заслава (перша згадка 1386) та Нового Заслава (1579). Назва міста походить від руського гідроніма «славута», тобто «річка». Таким чином, топонім передусім вказує на розташування первіс. міського поселення Заслав «за славуютою» (за річкою). Відомі ін. варіанти назви: Жеслав, Жослав, Жаслав, Заславль. Сучасну вживають від 1910 згідно з указом рос. імператора Миколи II. У 13 — 1-й пол. 14 ст. Заслав входив до складу Галиц.-Волин. князівства. Від 2-ї пол. 14 ст. — у складі Великого князівства Литовського і належав князям Острозьким, після Люблін. унії 1569 — у складі Польщі. 1411 його відвідали польс. король Владислав Ягайло та князь литовський Вітовт. З ім'ям Василя Федоровича Острозького (Красного), який був одружений із позашлюб. дочкою князя Вітовта княгинею Г. Подберезькою, пов'язують зведення кам'яного замку в готич. стилі. Їхній син Юрій поклав початок роду князів Заславських. 1536 за третину міста розпочався спір між князями Заславськими і Острозькими, який призвів навіть до зброй. сутичок між родами. 1546 польс. король і великий князь литовський Зигмунт II Август затвердив угоду, за якою усі спірні маєтки залишалися за Заславськими. Місто неодноразово зазнавало спустошливих татар. нападів. 1491 під заслав. мурами князем С. Гольшанським розгромлено загони заволз. орди, 1534 козац. ватажком В. Хмельницьким — багатотис. татар. орду. У 16-17 ст. князі Заславські перебудовували міські укріплення, звели кам'яні мури. 1556 у Заслав. монастирі Св. Пречистої при церкві Св. Трійці розпочато створення визнач. рукопис. пам'ятки староукраїнської мови та мистецтва (один із перших

укр. перекладів каноніч. тексту Четвероєвангелія) Пересопницького євангелія (завершено 1561 у Пересопниц. монастирі; нині на ньому складають присягу президенти України). 1601-10 у Заславі збудовано монастир. комплекс бернардинців, при якому існувала бібліотека давніх хронік, літописів (вміщувала також майже повне зібрання сейм. щоденників). 1583 місто офіційно поділено на Новий Заслав (на правому березі Горині) і Старий Заслав. Перше належало Михайлу Янушевичу, друге — Янушу Янушевичу Заславським (1754 для Нового Заслава поновлено Магдебур. право). 1629 налічувалося 875 дворів, де мешкали 4,5 тис. осіб. Жит. брали участь у повстанні С. Наливайка, Визв. війні під проводом Б. Хмельницького. 1648 козац. загони, повертаючись з-під Замостя (нині місто Люблін. воєводства, Польща), захопили ізяслав. замок. 1650 у місті було 301, 1653 — лише 45 дворів. 1673, після смерті останнього з роду Заславських, князя Олександра-Януша, І. перейшов у володіння князів Сангушків. Нові власники збудовували садиб. комплекс (кін. 17 — поч. 18 ст.), костел св. Йосипа (1750). Після 2-го поділу Польщі 1793 приєднано до Рос. імперії. 1793-95 — центр Заслав. намісництва. 1796-97 — центр Заслав. пов. Волин. намісництва, від 1797 — Волин. губ. На поч. і у серед. 19 ст. І. — невелике місто з дріб. торгівлею та ремеслами. 1861 функціонувало 10 підприємств, на яких працювала 351 особа. У 2-й пол. 19 ст. відбувалися щотижневі торги, 6 ярмарків на рік, діяло бл. 200 торг. закладів, тютюн. ф-ка. На поч. 20 ст. у І. працювали 2 друкарні. Під час воєн. дій 1918-20 влада неодноразово змінювалася. Жит. зазнали сталін. репресій. 1849 тут мешкало 9425, 1858 — 8612, 1885 — 10 229, 1897 — 12 688, 1911 — 14 593, 1919 — 18 000, 1923 — 9949, 1926 — 11 700, 1939 — 11 600 осіб. Від 1932 — у складі Вінн., від 1937 — Кам'янець-Поділ., від 1954 — Хмельн. обл. Від 5 липня 1941 до 17 лютого 1944 — під нім.-фашист. окупацією. Нині в І. працюють ЗАТІ «Ізяслав. реалбаза хлібопродуктів», «Ізяслав. хлібозавод»; приватне підприємство «Ізяслав. швейна ф-ка»; ТОВи «Бартнік» (мед і медові суміші), «Євгеній» (перероблення молока), «М'ясопереробне підприємство "Аркон"», «Ізяслав. райагробуд». У І. — 6 заг.-осв. шкіл, школа-інтернат, 7 дитсадків; Будинок творчості дітей та юнацтва, дит. школа мистецтв, ДЮСШ; центр. рай. лікарня, тубдиспансер, рай. поліклініка; рай. Будинок культури, кінотеатр, б-ка, [Ізяславський історико-краєзнавчий музей](#), музей воїнів-афганців; 2 готелі; відділ. 5-ти банків. Є міський парк культури та відпочинку ім. 40-річчя Перемоги. Виходить рай. г. [«Зоря Надгориння»](#). Реліг. громади: 5 — УПЦ МП, 1 — УПЦ КП, 1 — РКЦ, 1 — християн віри євангельської, 1 — юдеїв, 1 — свідків

Єгови, 1 — адвентистів сьомого дня. Пам'ятки архітектури та містобудування: замок князів Заславських (15–16 ст.), кафедрал. собор Іоанна Хрестителя (16 ст.), костел місіонерів св. Йосипа і костел бернардинців св. Михайла з монастир. комплексами, синагога, мури з брамою та баштами (усі — 17 ст.), торг. дім (18 ст.), палац Санґушків (17–18 ст.). Встановлено пам'ятники М. Островському (жив і працював 1924), воїнам і партизанам, які загинули під час визволення І. 1944, пам'ятні знаки на честь 900-річчя міста, воїнам-афганцям. Функціонують 3 нар. (ансамбль укр. пісні «Терниця», ансамбль духової музики «Музики Надгориння», інструм. ансамбль «Гарний настрій») і 3 зразк. (хореогр. ансамблі «Барвограй», «Плеяда» і «Аквамарин») колективи худож. самодіяльності. Серед видат. уродженців — літературознавці **Г. Гай**, **М. Гон**, фахівець у галузі електрофізики **Ю. Ємець**, правознавець **Р. Кондратьєв**, фахівець у

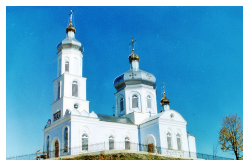
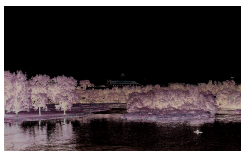
галузі ліс. господарства **К. Калуцький**, мікробіолог **В. Іваниця**, економіст **О. Мороз**, геоморфолог, геоеколог **В. Стецюк**, лікар-педіатр **С. Щабленко**; політ. діяч, історик, публіцист **М.-К. Дубецький**, письменники брати **В'ячеслав** і **Мілій Єзерські**; військ. діяч Армії УНР **М. Жданов**; важкоатлет **С. Ватюк**.

Рекомендована література

1. Міньков І. І. Ізяслав – місто старовинне: Істор.-краєзнав. докум. нарис. 2-е вид. Шепетівка, 2000;
2. Метафора спільного дому. Заславщина багатьох культур: Мат. наук. конф. 21–22 груд. 2006. Ізяслав; Острог, 2006;
3. Міньков І. І. Ізяславський край. Природа–історія–людина: Природн. та істор.-краєзнав. докум. нарис. Ізяслав; К., 2009.

В. А. Кучерук, С. Г. Самара

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Ізяслав / В. А. Кучерук, С. Г. Самара // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-13873>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).